

6. Саркисова Э.А. Роль наказания в предупреждении преступлений / Э.А. Саркисова. – Мн.: Навука і тэхніка, 1990. – 160 с.
7. Осипов П.П. Теоретические основы построения и применения уголовно-правовых санкций: Аксиологический аспект / П.П. Осипов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. – 135 с.
8. Маляренко В.Т. Про соціальну зумовленість і справедливість покарання // Вісн. ВСУ. – 2002. – № 3. – С. 32-44.
9. Хохряков Г.Ф. Криминология: учебник / [отв. ред. В.Н. Кудрявцев]. – М.: Юристъ, 2000. – 511 с.
10. Про покарання за новим Кримінальним кодексом України / В.Т. Маляренко. – К.: Фонд “Правова ініціатива”, 2003. – 156 с.
11. Богатирьов І. Методологія впровадження кримінальних покарань, альтернативних позбавленню волі // Право України. – 2004. – № 7. – С. 21-25.
12. Дементьев С.И. Построение уголовно-правовых санкций в виде лишения свободы / С.И. Дементьев. – Ростов-на-Дону: Ростов. ун-т, 1986. – 160 с.

УДК 343.713

НАСИЛЬСТВО ЯК ЗАСІБ ВЧИНЕННЯ ВИМАГАННЯ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Дьоменко С.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглядаються кримінально-правові аспекти застосування при вчиненні вимагання насильства як засобу вчинення цього злочину. Аналіз психічних та фізичних форм насильства і їх наслідків, які передбачає склад вимагання, розробити рекомендації щодо деяких особливостей його кваліфікації. Надані обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню основного складу вимагання та запропоновано нову редакцію кінцівки ч.1 ст.189 КК України.

Ключові слова: вимагання, насильство, примус, насильство психічне, насильство фізичне, склад злочину, кваліфікуючі ознаки.

Дёменко С.В. НАСИЛИЕ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНИЯ ВЫМОГАТЕЛЬСТВА: УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ / Запорожский национальный университет, Украина
В статье рассматриваются уголовно-правовые аспекты применения при совершении вымогательства насилия как способа совершения этого преступления. Анализ психических и физических форм насилия и их последствий, которые предусматривает состав вымогательства, разработать рекомендации относительно некоторых особенностей его квалификации. Представлены обоснованные предложения по улучшению основного состава вымогательства и предложена новая редакция окончания ч.1 ст.189 Уголовного кодекса Украины

Ключевые слова: вымогательство, насилие, принуждение, насилие психическое, насилие физическое, состав преступления, квалифицирующие признаки.

Demenko S.V. VIOLENCE AS METHOD of ACCOMPLISHING of EXTORTION: CRIMINAL LAW ANALYSIS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article deals with criminal law aspects of application in the commission of extortion, violence as a means of committing the crime. Analysis of mental and physical forms of violence and their consequences, which provides for the composition of extortion, allowed to make recommendations on certain features of his qualifications. Presents reasonable suggestions for improving the basic composition of extortion and proposed a new version of the end of Part 1 of the Criminal Code of Ukraine st.189

Key words: extortion, violence, coercion, mental abuse, physical violence, the crime, aggravating circumstances.

На сьогодні права наука визнає пріоритет загальнолюдських цінностей таких, як життя, здоров'я, свобода людини тощо. Хоча цим благам при вимаганні і завдається шкода, основним безпосереднім об'єктом цього злочину є власність. Тому що, у першу чергу вимагання, це майновий злочин. Шкода, яка завдається при ньому людині, не є його сутністю. Погроза насильством або його застосування – це той спосіб, яким злочинець користується для одержання предмета злочину. Але саме цій спосіб і породжує насильницьку ознаку вимагання.

Відсутність у кримінально-правовій науці та законодавстві єдиного підходу до розуміння таких понять, як примус і насильство, що складають основу складу вимагання, породжують складність у визначенні сутності цього злочину та помилки при його кваліфікації, а також відмежуванні від суміжних складів. Наявність цієї проблеми формує необхідність подальших наукових розвідок у зазначеному напрямку.

Метою цієї роботи визначимо надання кримінально-правового аналізу насильства як засобу вчинення вимагання.

До розкриття цих питань звертались у своїх наукових роботах такі вчені: В.С. Батиргарєєва, В.П. Ємельянов, М.Й. Коржанський, Р.А. Левертова, В.М. Кривоченко, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, Е.М. Миколенко, М.І. Панов, В.І. Сімонов, В.П. Тихий та інші.

Лексичне значення дієслова "*вимагати*" – це „домогатися чого-небудь шантажем, погрозами” [1, 119]. Похідним від нього є слово "*вимагання*". Більш його широке поняття має на увазі під собою дії особи, яка домагається від іншої особи за допомогою насильства (психічного чи фізичного) задоволення будь-якої вимоги. Тобто, у повсякденному значенні під "*вимаганням*" розуміється такий вид злочинної діяльності, що пов'язаний з незаконним придбанням чи втратою майнових благ. Таке значення більш повно виражає зміст і структуру діяльності при вимаганні, оскільки розглядає її в цілісності як єдність процесу злочинної діяльності та його результату.

Деякі вчені пов'язують вимагання з протиправним примусом, інші – із спонукою. Наприклад, В.П. Ємельянов, характеризуючи вимагання, писав, що “примус полягає у вимозі передати що-небудь чи відмовитися від чого-небудь під погрозою, що може виражатися у трьох формах: 1) погроза поширення про потерпілого чи його близьких ганебних відомостей; 2) погроза насильства над потерпілим чи близькими йому особами; 3) погроза знищення чи пошкодження майна потерпілого чи близьких йому осіб, а при певних обставинах також майна, що знаходиться в їх віданні чи під охороною” [2, 98].

П.С. Матишевський зазначав, що “примус виражається у формі погрози (психічного насильства) застосувати насильство над особою потерпілого чи його близьких або поширити про них ганебні відомостей чи знищити їхнє майно у випадку, якщо не буде виконана вимога злочинця” [3, 111].

Під примусом у кримінальному праві варто розуміти протиправний вплив за допомогою зазначених у законі засобів на волю потерпілого з метою здійснення (нездійснення) ним будь-яких дій. Говорячи про те, що вимагання є протиправним примусом, необхідно мати на увазі два аспекти останнього поняття: для того, хто примушує (вимагателя), і для потерпілого. Стан примусу є результатом суспільно небезпечних навмисних дій вимагателя. Таким чином, примус при вимаганні виступає в ролі способу придбання майна або майнових благ.

Цей вплив спрямований на здійснення потерпілим дій тільки у сфері благ майнового характеру. Сама дія чи бездіяльність, до здійснення якої примушується особа, може

лежати за межами кола кримінально-правової заборони. Кримінально-протиправним є сам процес впливу на потерпілого як спосіб досягнення мети. Цим засобом впливу виступає насильство як психічне, так і фізичне, над волею (самостійністю волевиявлення) потерпілого. Воно направлене на волю потерпілого з ціллю її придушення та зобов'язання виконання ним певних значимих майнових дій. При такому стані потерпілий не вільний у вираженні своєї волі, і його дії не повною мірою є її вільним вчинком. Тобто вони нав'язані йому зовнішнім примусом.

Взагалі, самостійність волевиявлення є здатністю особи будувати дії згідно з власною метою і внутрішнім психічним спонуканням – мотивом, оскільки тільки при наявності останніх і може виявлятися воля як здатність утримувати мету і неухильно будувати свої дії в напрямку мети [4, 108, 111]. І якщо волевиявлення, у даному випадку, являє собою внутрішню суб'єктивну складову, то "самостійність" позначає об'єктивну сторону процесу вибору (ухвалення рішення) і по своїй суті є не що інше, як визначений порядок суспільних відносин.

Винний сподівається, використовуючи зазначені в законі засоби, вплинути на волю особи й у такий спосіб примусити (схилити) її до здійснення бажаної для нього дії. Мета цього впливу вимагателя полягає в здійсненні потерпілим дій, на реалізацію яких сподівається винний.

Р.А. Левертова зазначала, що психічне насильство виражається в погрозах заподіяти фізичну, моральну, майнову шкоду, позбавити будь-яких благ, обмежити у волевиявленні. При цьому погроза називається єдиною формою вираження психічного насильства [5, 6].

По-іншому структура психічного насильства визначається в роботі М.І. Панова та В.П. Тихого. Тут виділяються погрози (психічне насильство у вузькому значенні) і психічні насильницькі дії, які не пов'язані з погрозою [6, 26]. Існує й протилежна думка, що психічним насильством може вважатися не будь-яка погроза, а тільки погроза заподіяння фізичного насильства, і отже, тоді поняття "погроза" ширше за поняття "психічне насильство" [7, 22].

Однак склад злочину вимагання, описаний у ст.189 діючого КК України, в якості обов'язкової його ознаки включає погрозу, що за своїм змістом може бути виражена в таких видах: а) погроза насильством над потерпілим; б) погроза насильством стосовно близьких родичів потерпілого; в) погроза обмеженням прав, свобод або законних інтересів цих осіб; г) погроза пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною; д) погроза розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажать зберегти в таємниці.

Розглянемо більш детально вказані обставини. Погроза насильством над потерпілим або його близькими родичами може виражатись у погрозі застосування будь-якого насильства: нанесення побоїв, мордування, катування, заподіяння тілесних ушкоджень, згвалтування тощо. Проте, коли вимагання пов'язане з погрозою позбавлення життя потерпілого чи його близьких родичів або спричиненням таким особам тяжкого тілесного пошкодження, то таку погрозу законодавець відніс до кваліфікованого складу злочину вимагання (ч.2 ст.189 КК). На практиці бувають випадки, коли злочинець висловлює погрозу недосить конкретно. Для того, щоб визначити характер такої погрози, необхідно враховувати в сукупності всі обставини справи, зокрема обставини, при яких була пред'явлена така вимога, як її сприйняв потерпілий, що мав на увазі злочинець, ступінь суспільної небезпеки винного, обізнаність потерпілого та інших громадян з попередньою поведінкою винного, що беззаперечно впливає на потерпілого, особливо у випадках, коли вимагатель має кримінальне минуле або пов'язаний зі злочинним угрупованням. Аналіз цих обставин дасть можливість правильно визначити характер цих погроз і, залежно від цього, правильно кваліфікувати дії винної особи.

Розглядаючи погрозу обмеженням прав, свобод або законних інтересів потерпілого чи його близьких родичів при вимаганні, слід звернути увагу на наступне. При таких погрозах обмеження носять незаконний характер. Це може мати місце при відсутності законних підстав для застосування таких обмежень, або з порушенням порядку їх застосування. Стосовно змісту таких обмежень, то вони можуть порушувати будь-які конституційні права і свободи людини й громадянина. Це може бути, наприклад, погроза позбавити волі, звільнити з роботи, обмежити у праві на пересування, вільного вибору місця проживання, отримання освіти, спілкування з певними особами тощо. На деякі з цих обмежень звертається увага в коментарях до КК України [8, 436; 9, 572]. У тому випадку, коли винний здійснює таку погрозу і ці дії передбачені КК України, то має місце сукупність ч.1 ст.189 КК та відповідної статті КК, яка передбачає відповідальність за обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Погроза знищенням або пошкодженням майна має місце, коли вона стосується майна, що належить потерпілому або близьким його родичам, а також такого, що знаходиться в їх віданні чи під охороною. Стосовно приватного майна, то коло потерпілих від цього злочину більш-менш визначено. Коли ж мова йде про вимагання державного або комунального майна, то тут можуть виникати певні труднощі, пов'язані з тим, що не кожний працівник підприємства чи установи наділений правом відання чи охорони майна. Отже, для кваліфікації дій винних осіб за ст.189 потрібно встановити право потерпілого по відношенню до майна, яке вимагається. Такими потерпілими можуть бути особи, які на підставі службових обов'язків, договірних відносин або за спеціальним дорученням наділені правом розпоряджатись цим майном, управляти ним, перевозити його, зберігати, охороняти. Пред'явлена ж вимога до інших осіб (прибиральниць, друкарок тощо) передати державне чи колективне майно вимагателю не утворює складу злочину, передбаченого ст.189 КК України.

Погроза розголошенням відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці, полягає в тому, що злочинець погрожує розголосити дійсні чи вигадані факти, розголошення яких небажано потерпілому чи його близьким родичам. Якщо ця погроза була виконана і ці дії містили склад іншого злочину то вони підлягають окремій кваліфікації.

В юридичній літературі порушувалося питання, що на практиці злочинці погрожують такими діями, які не охоплюються діючим законодавством [10, 120; 11, 111]. У зв'язку з чим називаються хуліганські дії тощо. На підставі наведеного, слід погодитись із М.І. Мельником, який свого часу пропонував доповнити ч.1 ст.144 КК 1960 року посиленням на те, що погроза стосовно потерпілого може бути і такою, якої побоюється потерпілий [12, 78]. Це слушна пропозиція, але її можна ще уточнити посиленням на те, що вона може здійснюватись і стосовно близьких осіб. Таким чином, можна запропонувати нову редакцію кінцівки ч.1 ст.189 Кримінального кодексу України: "...з погрозою... розголошенням відомостей, які потерпілий чи його близькі особи бажають зберегти в таємниці або вчинити дії, яких ці особи побоюються".

Вимагання, вчинене з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, полягає в тому, що винний, пред'являючи майнову вимогу, погрожує, що у випадку невиконання такої вимоги позбавить життя або завдасть тяжких тілесних ушкоджень потерпілому або його близьким родичам. Виділення такої погрози в якості кваліфікуючої ознаки пов'язане з тим, що такі види фізичного насильства є найбільш небезпечними для життя і здоров'я людини. Ця погроза може спричинити значну шкоду психічній недоторканості потерпілого. Вона може бути виражена усно, письмово, за допомогою жестів, різних предметів. У літературі висвітлена думка, що демонстрація зброї завжди повинна оцінюватись як погроза вбивства чи спричинення тяжких тілесних ушкоджень.

Необхідно наголосити, що перераховані в законі і розглянуті нами погрози дають підстави розглядати дії винної особи як вимагання лише за тих умов, коли вони здійснюються для одержання від потерпілого предмета вимагання. Якщо особа, яка погрожує, переслідує іншу мету, то може мати місце й інший склад злочину.

При відсутності примусу, при здійсненні вимог про передачу майнових благ чи прав на нього, навряд чи взагалі можна вести мову про вимагання в кримінально-правовому розумінні даного поняття.

Отже, вимагання – це насильницький вплив на власника чи господаря майна, власника майнових прав або особу, що виконує майнові дії, з метою примушування названих осіб до здійснення майнових дій на користь вимагателя чи інших зазначених ним осіб. А психічне насильство, як спосіб здійснення вимагання, являє собою суспільно небезпечний і протиправний вплив на людину з метою примусити її до визначеного поведіння у сфері майнових відносин.

Примус при вимаганні може мати різну інтенсивність свого впливу на самостійність волевиявлення потерпілого. Найбільшого вияву він досягає при фізичному насильстві. Так, насильство над потерпілим може досягти такого ступеня, коли воно виступає в якості примусової "механічної зброї" [13, 135]. Тоді результатом є супутні вимагацької діяльності суспільно небезпечні наслідки цього насильства, у вигляді тілесних ушкоджень. Як кримінально-правова ознака вони входять до структури кваліфікованого й особливо кваліфікованого складів вимагання.

Під фізичним насильством в юридичній літературі розуміють будь-який суспільно небезпечний протиправний вплив на організм потерпілого проти його волі як механічними, так і хімічними, електричними засобами на зовнішні або внутрішні органи [14, 3].

Із наведеного випливає, що фізичне насильство може виражатися у двох різних за характером видах: у впливі на тіло людини, у впливі на внутрішні органи людини без пошкодження зовнішньої тканини (обпоювання, отруєння). Крім цього, вплив на внутрішні органи людини може здійснюватись шляхом ін'єкції. У цьому випадку має місце точкове проникнення шкідливої речовини крізь зовнішні шкіряні покрови.

Так, М.І. Панов визначає, що при фізичному насильстві завжди має місце порушення тілесної недоторканості особистості, негативний, руйнуючий вплив на зовнішні тканини людини, що завдає їй фізичного болю. При введенні ж в організм потерпілого одурманюючих, отруйних або інших сильнодіючих речовин шляхом обману або зловживання його довірою винний не чинитиме фізичного впливу, тобто фізичного насильства над потерпілим [15, 13-15]. Таку точку зору поділяє і В.І. Сімонов [16, 19]. Але, на нашу думку, слід погодитись із В.С. Батиргарєвою, яка зазначає, що при оцінці дій винного як насильницьких у всіх випадках впливу на внутрішні органи потерпілого необхідно виходити не з наявності факту "зіткнення" і "протистояння" волі злочинця і волі потерпілого та усвідомлення даного факту потерпілим, а з припущення того, як би потерпілий розцінював відносно себе дії винної особи, якби він мав таку можливість [17, 13].

Правильність такої теоретичної позиції підкріплена і в постанові ПВСУ від 25 грудня 1992 року № 12. У вказаній постанові зазначається, що застосування до потерпілого без його згоди наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння його майном належить розглядати як насильство, і залежно від того, було воно небезпечним для життя або здоров'я чи ні, кваліфікувати такі дії за ч.2 ст.141 (грабіж) або відповідною частиною ст.142 (розбій). Якщо застосування таких засобів було небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, але не призвело до заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад

здоров'я або короткочасну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, вчинене належить кваліфікувати як розбій лише за умови, що винна особа усвідомлювала можливість заподіяння таких тілесних ушкоджень.

Важливо, що в названій постанові ПВСУ міститься спеціальна вказівка на те, що вищевикладені положення стосуються і випадків застосування таких речовин (газів) у процесі вимагання [18, 112].

Наслідки застосування фізичного насильства, небезпечного для життя чи здоров'я при вимаганні, можуть бути такі: заподіяння потерпілому легкого тілесного ушкодження, що спричинило короткочасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості. Слід відзначити, що заподіяння тяжких тілесних ушкоджень теж відноситься до насильства, небезпечного для життя чи здоров'я. Але оскільки ч.4 ст.189 передбачає спричинення тяжких тілесних ушкоджень в якості особливо кваліфікуючої ознаки вимагання, то до поняття насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, передбаченого ч.3 ст.189 КК, ця ознака не входить.

Отже, ми маємо дещо звужену кваліфікуючу ознаку, передбачену ч.3 ст.189. Проте в судовій та слідчій практиці і теоретичних роботах обґрунтовується висновок, що до насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, відносяться такі насильницькі дії, які не мали перерахованих вище наслідків, але були небезпечними для життя чи здоров'я під час їх заподіяння потерпілому чи його близьким родичам. Наприклад, це такі насильницькі дії, які призвели до втрати свідомості, удушення шиї, скидання з висоти, застосування електроструму тощо. До кваліфікуючої ознаки, яка розглядається, можуть бути віднесені також позбавлення потерпілого волі, якщо воно було вчинено способом, небезпечним для життя або здоров'я: нанесення побоїв, що мало характер мордування тощо.

Такі тілесні ушкодження слід відмежовувати від тяжких тілесних ушкоджень, до яких закон відносить тілесні ушкодження, небезпечні для життя в момент заподіяння. Тут мова йдеться про такі тілесні ушкодження, які є небезпечними саме для життя людини в момент їх спричинення, а не для її здоров'я.

У разі спричинення тілесних ушкоджень при вимаганні, які становлять небезпеку для здоров'я людини, дії винних слід кваліфікувати за ч.3 ст.189 КК України.

Вважаємо, що і катування теж може бути віднесене до насильства, небезпечного для життя та здоров'я. У значній частині випадків саме воно таким і є. Оскільки перелічені нами насильницькі дії охоплюються ч.3 ст.189, то вони додаткової кваліфікації за іншими статтями не вимагають.

Також, наслідком застосування фізичного насильства при вимаганні може бути заподіяння тяжкого тілесного ушкодження. Ця ознака передбачена як особливо кваліфікуюча в ч.4 ст.189 КК. Визначення поняття тяжкого тілесного ушкодження надане в ст.121 КК. Із тексту цієї статті випливає, що умисне тяжке тілесне ушкодження – це умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органа або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя.

Характер цих ушкоджень та їх основні ознаки описані в Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ від 17 січня 1995 року № 6 [19, 576-582]. На підставі ст.76 КПК України для встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень обов'язково призначається судово-медична

експертиза. В юридичній літературі проблеми, пов'язані зі спричиненням тяжких тілесних ушкоджень, теж знайшли відображення.

Як впливає зі ст.121 КК, тяжкі тілесні ушкодження класифікуються на шість груп. Так виділяються: 1). Тілесні ушкодження небезпечні для життя в момент заподіяння. До них відносяться такі, які в момент заподіяння чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозові для життя явища і які без надання медичної допомоги, зі звичайним перебігом, закінчуються чи можуть закінчитись смертю. У Правилах судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень дається досить широкий перелік таких ушкоджень. 2). До тяжких тілесних ушкоджень відносяться ушкодження, які призвели до втрати будь-якого органа чи його функцій. Це може бути втрата зору, слуху, язика (мовлення), руки, ноги, здатності до статевих стосунків, запліднення, дітонародження тощо. 3). Тяжкими тілесними ушкодженнями визнаються і психічні хвороби, які є наслідком ушкодження, за винятком психозів і неврозів. Для визнання психічної хвороби наслідком спричиненого ушкодження призначається судово-психіатрична експертиза. А ступінь тяжкості такого тілесного ушкодження встановлюється судово-медичною експертизою. 4). З врахуванням висновку медико-соціальної експертизи інший розлад здоров'я, поєднаний із стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, теж є різновидом тяжких тілесних ушкоджень. Під стійкою втратою працездатності розуміють загальну працездатність, яка пов'язана з необоротною втратою функції, яка повністю не відновлюється. 5). Під перериванням вагітності розуміють спричинення побоїв, поранень, які викликали переривання вагітності. У цьому випадку, як і в інших вищезазначених, важливо встановити причинний зв'язок між спричиненням ушкоджень і наслідком, у даному випадку – переривання вагітності. 6). Тяжким тілесним ушкодженням вважається і невіправне знівечення обличчя. Встановлення цього факту є компетенцією органів досудового слідства і суду, а не судово-медичної експертизи. Невіправним знівечення обличчя вважається в тих випадках, коли обличчю внаслідок спричинених ушкоджень наданий неприємний, огидний вигляд, наприклад, відсутній ніс, або його частина, губи, вуха, невіправні глибокі шрами тощо. У тому разі, коли такі пошкодження усунуті внаслідок проведеної хірургічної операції, пошкодження все одно вважаються тяжкими.

Таким чином, розглянуті положення дозволяють зробити висновок про те, що визначення вимагання як протиправного примусу нерозривно зв'язано з його поняттям як насильницького злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка 70000 слов / [под ред. Н.Ю. Шведовой]; АН СССР, Ин-т рус. яз. – 22-е изд., стер. – М.: Русск. яз., 1990. – 921 с.
2. Емельянов В.П. Защита права собственности уголовным законодательством / В.П. Емельянов. – Харьков: Изд-во ИМП «Рубикон», 1996. – 126 с.
3. Матьшевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления / П.С. Матьшевский. – Юринком. – Киев, 1996. – 240 с.
4. Ильенков Э.В. Философия и культура / Э.В. Ильенков. – М.: Политиздат, 1991. – 462 с.
5. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву: учеб. пособие / Р.А. Левертова. – Омск: Омская высш. школа милиции, 1978. – 103 с.
6. Панов Н.И., Тихий В.П. Способ совершения преступления и его значение для квалификации хищения государственного или общественного имущества,

- огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых и наркотических веществ // Проблемы социалистической законности. – Харьк. юрид. ин-т., 1984. – Вып. 14. – С. 25-33.
7. Козаченко И.Я., Сабиров Р.Д. Уголовно-правовое понятие насилия // Уголовный закон и совершенствование мер борьбы с преступностью: межвуз. сборник научных трудов. – Свердловск: Госуниверситет, 1981. – С.18-28.
  8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-ге вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Атіка, 2004. – 1056 с.
  9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. – Т. 1 / [за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка]. – 3-ге вид., перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
  10. Никифоров Б.С. Уголовно-правовая охрана личной собственности в СССР / Б.С. Никифоров. – М.: Изд-во Акад. Наук СССР, 1954. – 158 с.
  11. Куц В.Н. Ответственность за вымогательство по Советскому уголовному праву: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. – Харьков, 1986. – 212 с.
  12. Мельник Н.И. Уголовная ответственность за вымогательство личного имущества граждан (по материалам Украины): Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08 – К., 1991. – 206 с.
  13. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М., Госюриздат, 1957. – 363 с.
  14. Гаухман Л.Д. Насилие, как средство совершения преступления / Л.Д. Гаухман. – М., Юрид. лит., 1974. – 167 с.
  15. Панов Н.И. Квалификация насильственных преступлений: учеб. пособие / Н.И. Панов. – Харьков: Харьк. юрид. ин-т, 1986. – 52 с.
  16. Симонов В.И. Характеристика объективных свойств физического насилия // Законность и борьба с преступностью. – Пермь, 1997. – С. 18-24.
  17. Батиргареева В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.
  18. Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / Верховний Суд України; [за заг. ред. В.Т. Маляренка]. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 368 с.
  19. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджених наказом МОЗ від 17 січня 1995 р. // КК з пост. мат-ми кн.1. – К., 2000. – С.576-582.